

TOMAS KIAUKA

Klaipėdos universitetas

INKARNACIJA IR SEKULIARIZACIJA: GIANNI VATTIMO KRIKŠČIONYBĖS INTERPRETACIJA IR POSTMODERNIZMAS

Incarnation and Secularization:
The Interpretation of Christianity by Gianni Vattimo

SUMMARY

In the article, the interpretation of Christianity by the renowned Italian postmodernist Gianni Vattimo is presented and analyzed. Vattimo maintains that postmodern nihilism is the only truth of Christianity. He starts his argumentation by a consideration of the incarnation as the main Christian truth of faith. He interprets Christianity as secularization and humanization by means of love for our neighbours. Although his analysis and interpretation leave some theological questions unanswered, which opens his position to criticism, they can nevertheless contribute to a fruitful dialogue between secularized postmodernist philosophy and Christianity.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Aufsatz wird vorgestellt und kritisch analysiert Gianni Vattimo's Interpretation des Christentums, die sich durch die innere Verbindung zwischen Postmoderne und Christentum auszeichnet. Nach der Grundthese Vattimos, der postmoderne Nihilismus sei die einzige Wahrheit des Christentums. Anders als viele nichttheologische Interpretationen des Christentums setzt Vattimo seine Auslegung vom Inneren des christlichen Glaubens an, in dessen Zentrum die Menschwerdung Gottes – Kenosis steht. Die Säkularisation, Relativierung der Wahrheit und Humanisierung des Lebens – vor allem durch die Nächstenliebe – das sind die Grundmerkmale seiner Interpretation, die Vattimo an unterschiedlichen Phänomenen des heutigen Lebens zu illustrieren versucht. Bei der Prüfung der Argumenten aus theologischer Sicht erweist sich Vattimo's Interpretation des Christentums als fruchtbarer Versuch, die Kluft zwischen der Moderne und

RAKTAŽODŽIAI: Gianni Vattimo, inkarnacija, sekularizacija, postmodernizmas

KEY WORDS: Gianni Vattimo, incarnation, secularization, postmodernism

Christentum zu überwinden. Andererseits werden einige, jedoch theologisch gesehen die wichtigsten Fragen offen bzw. unbefriedigend beantwortet: das Verständnis von der Transzendenz Gottes, die Auslegung der Liebe als Offenbarung Gottes und die Vorstellung von der Sünde. Trotz dieser Kritik bleibt Vattimo's Interpretation des Christentums eine originelle und für den Dialog zwischen Theologie und Philosophie, aber auch zwischen christlichem Glauben und der Postmoderne vielversprechender Versuch.

Nuomonė, kad modernieji laikai prasideda emancipacija pirmiausia nuo Bažnyčios ir Krikščionybės autoritarizmo, neabejotinai yra dominuojanti. Kanto suformuluotas apšvietos idealas – mąstyti savo protu – inicijavo tiesos vienvaldystės pabaigą. Naujieji laikai suvokiami kaip radęsi iš pasipriešinimo gyvenimą monopolizavusiai Krikščionybei. Italų postmodernistas Gianni Vattimo iškelia visai priešingą tezę: postmodernizmas yra kaip tik Krikščionybės kūdikis.

Tačiau kokia prasmė Lietuvoje kalbėti apie postmodernybę, jeigu jos reiškiniai mums, čia vargstantiems, daugiau egzotika negu kasdienybė? Vattimo, postmodernistas, estetikos profesorius, homoseksualas, skelbiantis, kad nihilizmas – tai Dievo apreiškimo turinys ir kad vienintelė Krikščionybės tiesa yra ta, kad objektyvios tiesos nėra, mūsų lietuviško rūpintojėliško maldingumo kontekste atrodo, švelniai tariant, svetimkūnis.

Tačiau Vattimo Krikščionybės interpretacija yra įdomi ne vien tuo, kad mums tokia neįprasta. Mūsų posovietinės visuomenės blogybės dažnai siejamos su žmonių nukrikščionėjimu arba tiesiog sekuliarumu: neva žmogus be Dievo negali būti moralus. Tačiau Popiežiaus mirtis atskleidė vieną įdomų dalyką – nemažos dalies sekuliaraus pasaulio pontifiko pripažinimą ir tokią pagarbą jam, kurios neįmanoma paaiškinti

ti vien tik pagarba jo moraliniam autoritetui. Gali būti, kad sekuliarus pasaulis nebūtinai toks jau sekuliarus arba, kad pati sekuliarumo sąvoka yra neaiški, arba bent jau nevienareikšmė. Taip pat gali būti, kad sekuliarumas kai kuriomis savo apraiškomis yra artimesnis Krikščionybei negu religingumas, demonizuojantis viską, kas nepripažįsta jo autoriteto. Jeigu paaiškėtų, kad sekuliarumas nebūtinai reiškia Dievo neigimą, tai toks atradimas galėtų ne tik kad padėti išvengti susipriešinimo tarp sekuliaraus ir religinio pasaulių, bet ir vienas kitą iš naujo atrasti, suvokti giminytės ryšius ir išmokti vienas kitą gerbti ir mylėti, o gal ir mokytis vieni iš kitų. Vattimo Krikščionybės interpretacija, kurią norėčiau čia pristatyti, tokiam savitarpio supratimo plėtojimui gali suteikti nemažai impulsų.

Bet prieš pradėdant – keletas metodinių pastabų. Suprantama, kad Vattimo poziciją neišvengiamai pateiksiu fragmentiškai ir selektyviai. Kita vertus, mano svarstymai ir analizės bus nulemti tam tikrų išankstinių nuostatų, būtent mano priklausomybės protestantiškai teologijai, o tai postmoderniam diskursui neturėtų trukdyti, bet kaip tik galėtų būti jam naudingas. Jeigu postmodernybę suvokiame kaip metapasakojimų pabaigą ir įvairovę interpretacijų, kurios viena kitos atžvilgiu nėra indiferentiškos, bet ieško dialogo, pripažindamos kitos autonomiją, tai kalbėjimas iš savo pozicijų ir tuo

pat metu kiek įmanoma atviriau žvelgiant į kito požiūrį kaip tik ir yra post-modernaus diskurso paskirtis.

Mano dėstymą sudaro trys žingsniai: pirmiausia pabandysiu trumpai prista-

tyti pagrindinę Vattimo tezę apie post-modernybės krikščioniškąją kilmę, tada apžvelgsiu, kaip Vattimo bando ją pagrįsti, ir pabaigoje norėčiau išsakyti keletą kritinių pastabų.

VATTIMO KRIKŠČIONYBĖS INTERPRETACIJOS PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Vattimo Krikščionybės interpretacija yra, mano supratimu, kokybiškai naujas žingsnis pačios Krikščionybės istorijoje, kalbant apie jos savivoką. Lyginant su kitomis XX a. interpretacijomis, ji išsiskiria gal ne tiek savitumu – pagrindinės Vattimo idėjos remiasi hermeneutikos klasikais, pradedant Schleiermacheriu ir Dilthey'umi ir baigiant Heideggeriu, Gadameriu bei Pareysonu. Reikšmingesnis yra faktas, kad Vattimo koncepcija remiasi iš esmės kitokiu santykiu su pačia Krikščionyste negu tai buvo įprasta kitoms neteologų interpretacijoms, pvz., Feuerbacho, Marxo, Freudo, Franklio, Durkheimio ir kitų, kurias vienija vienas bruožas – redukcionizmas. Visi jie mąstė suobjektindami religiją, manydami, kad gali moksliskai ir objektyviai pagrįsti savo interpretacijų teisingumą. Pagrindinė problema čia glūdi tikėjime, kad religijos fenomenas analizei yra prieinamas iš išorės. Toks požiūris neišvengiamai veda prie redukcionizmo: protas tol atskyrinėja, sintetina ir išvedinėja religinius fenomenus iš kitų reiškinių, kol šie racionaliam protui tampa atpažįstami ir suvokiami. Jų teorijas galima vadinti ikihermeneutinėmis, nes jie nesigilino į savo pačių priklausomybę tiek interpretacijos, tiek metodo atžvilgiu.

Remdamasis hermeneutiniu veikmės

istorijos (*Wirkungsgeschichte*) principu, išplėtotu Gadamerio, Vattimo iškelia daugeliui galbūt stulbinamą, nors ir ne visai naują tezę¹, kad modernybė ir post-modernybė savo raiškos formomis yra Krikščionybės pasekmė: „Postmodernusis nihilizmas – tai Krikščionybės tiesa“². Knygoje *Anapus Krikščionybės* Vattimo patikslina savo tezę sakiniu, atspindinčiu ir jo visą filosofinę koncepciją, būtent nihilizmo arba vadinamojo silpnojo mąstymo koncepciją: „Norėčiau tvirtinti, kad Vakarai krikščioniškai iš esmės yra tiek, kiek istorijos prasmė atskleidžia kaip būties suirimas, kaip kietos *realybės* silpnėjimas pakeliui į visokeriopą objektyvumo išsklaidą, kurią atnešė modernybė“³. Vattimo Krikščionybės interpretacijos išeities taškas yra kenozės idėja, konkrečiausiai atspindėta Laiške Filipiečiams 2, 5–11. Dievas, nusizemindamas ir tapdamas žmogumi, pats save apribojo ir apreiškė dieviškumą trapioje, netgi silpnoje žmogiškos būties kasdienybėje. Visa Jėzaus gyvenimo ir mirties istorija nuo Jo gimimo iki mirties ant Kryžiaus yra pažymėta silpnumo ženklu. Taigi Dievas apsireiškia ne kaip įprastinė galia, prievarta keičianti pasaulį ir baudžianti nusidėjėli. Dievas apsireiškia silpnume, kurio stiprybė yra nusidėjėlio pasigailinti meilė.

Šis pamatinis Naujojo Testamento liudijimas yra Vattimo Krikščionybės interpretacijos išeities taškas, bet jokių būdu ne pabaiga. Prie esminių jo interpretacijos bruožų priskirčiau tris kitus, kurie kyla vienas iš kito: pirma, tai religijos sekuliarizavimasis, pasireiškiantis Bažnyčios autoriteto silpnėjimu asmeniniame žmogaus gyvenime, iš kurio kyla antra, tiesos reliatyvizavimasis kaip objektyvios realybės ir objektyvių struktūrų silpnėjimas, atsispindintis pirmiausia hermeneutikos moksle ir visuomenėje klestintiniame pliuralizme, darantis galimą, trečia, gyvenimo humanizavimą ir estetizavimą, kuris lemia prievartos mažėjimą, Vattimo siejamą su krikščioniškosios artimo meilės – *caritas* realizavimu. Visi šie bruožai priskirtini vadinamajai postmodernybei, kuri, anot Vattimo, yra ne kas kita, o judėjų-krikščionių perdavimo (*Ueberlieferung*) realizavimosi pasekmė.

Sekuliarizavimasis, nihilizavimasis ir humanizavimasis – tai tik pagrindiniai bruožai, negalintys atspindėti visos Vattimo Krikščionybės sampratos paletės. Todėl pacituosiu patį Vattimo, pateikiantį išsamesnį sekuliarizavimosi apibūdinimą:

„Sekuliarizavimas, tai yra, kaip man atrodo, pirmiausia veberišškai suprastos monoteistinės, judėjų-krikščionių etikos bei pasaulėžiūros pritaikymas kapitalizmo kūrimui, gamtos mokslams ir modernio-

sioms technologijoms. Bet ne vien tai: Krikščionybės sekuliarizacija yra jos atsižėrimas kitiems pasauliams, kurie... grindžiami vartotojiškumu. Be to, sekuliarizacija yra ir tikrovės pajautos silpnėjimas, kuris auga moksluose, tiriančiuose esinius, vis mažiau susijusius su mūsų kasdienybės patirtimi. Toks silpnėjimas sukuriamas ir kitoje plotmėje: kaip realybės pagrindas nefunkcionuoja ir *prigimtinių* poreikių pasaulis, nes mes tiksliai nebežinome, kas jie tokie, nes jie vis dėlto pasiduoda manipuliacijai, nors tiksliau būtų pasakyti – transformacijai, kuriamų gamybos ir reklamos pasaulių. Tas pats pasakytina ir apie informaciją bei istoriją: istorikai vis labiau išsąmonina, kad praeities pažinimas darosi įmanomas pritaikant retorines bei naratyvines schemas, kurios negali objektyviai atspindėti praeities, dėl to jis yra nepagydomai sąlygojamas, o šios schemas yra funkcionalios kultūros, kurią jos kuria, atžvilgiu. Tad pasibaigus eurocentrizmui, Vakarų imperializmui ir t. t. nebegalima kalbėti apie universalią istoriją, glūdinčią konkrečiuose istoriniuose įvykiuose. Tada iš esmės nebėra ir tokio dalyko kaip viena istorija. Tas pats pasakytina ir apie informaciją: daugybė informacinių agentūrų ne atspindi, bet interpretuoja“⁴. Tokia yra, glaustai kalbant, Vattimo postmodernybės kilmės iš Krikščionybės interpretacija jai sekuliarizuojantis. Vattimo „silpnojo mąstymo“ koncepcijos pagrindas programiškai gali būti išreikštas vienu trumpu sakiniu: „Krikščionybės tiesa slypi pačios metafiziškai suprastos tiesos idėjos panaikinime“⁵.

KOKIAIS ARGUMENTAIS VATTIMO GRINDŽIA SAVO TEZĘ?

Rekonstruoti Vattimo argumentus nėra paprasta. Tai lemia keletas faktorių: viena vertus, neretai asmeninis, su

eseistika besiribojantis kalbėjimo būdas, kai asmeninė patirtis susipina su filosofiniais argumentais ar mokslinėmis teo-

rijomis. Kita vertus, Vattimo plėtoja savo Krikščionybės koncepciją remdamasis nevienareikšmiu pagrindu ar atskaitos tašku. Socialiniai reiškiniai, tokie kaip religijos atgimimas, psichologiniai, pvz., Rene Girardo antropologija, siejanti šventenybę su smurtu, ekonominiai, pvz., Maxo Weberio kapitalizmo atsiradimo teorija, politiniai, tokie kaip eurocentrizmas ir imperializmas, meno ir estetikos, teksto interpretavimo ir, žinoma, filosofijos istorijos dalykai, tokie kaip Nietzsche's ir Heideggerio metafizikos kritika ir, savaime aišku, postmodernistinis diskursas – visa tai susiję su Vattimo Krikščionybės samprata.

Kritinę analizę atlikti sunku jau dėl paties postmodernaus kalbėjimo būdo, pasireiškiančio teiginių reliatyvumu, kurį ir Vattimo linkęs pabrėžti: Nietzsche's teiginys, kad viskas tėra interpretacija, yra, anot Vattimo, irgi tik interpretacija. O tai reiškia, kad savo teorijos Vattimo visai ir nebando pagrįsti kokiais nors objektyviais įrodymais, bet suvokia kaip vieną iš daugelio galimų interpretacijų, kurias lemia konkrečios situacijos, o patys teiginiai suprastini ne kaip galutinės tiesos, bet kaip atsakymai į šias situacijas.

Vattimo kalbėjimo būdas savotiškai nulemia ir analizę. Todėl neieškodamas kokių nors akivaizdžių įrodymų, pabandyčiau daugiau įsigilinti į teologiją liečiančius aspektus, nesiekdamas viena-reikšmių atsakymų.

Pradėti norėčiau asmeniškai. Taip susiklostė, kad vienu metu skaičiau dvi knygeles: Gerdo Theisseno knygelę apie Naująjį Testamentą, kuri taip ir vadino-

si – *Naujasis Testamentas*⁶, ir Vattimo *Tikiu kad tikiu* (it.: *Credere di credere*)⁷. Mane suglumino ir nustebino tai, kad daugelis Vattimo teiginių ir pamąstymų pasirodė esantys artimi jei ir ne Naujojo Testamento konkrečiai minčiai, tai bent jo dvasiai. Tik keletas pavyzdžių: Naujasis Testamentas kalba apie naująjį Dievo ir žmogaus sandėrį širdyje, Vattimo kalba apie sekuliarizaciją kaip apie išorinio autoriteto atmetimą ir tiesos vietą perkelia į vidujiškumą. Naujasis Testamentas kalba apie Dievo įėjimą į istoriją ir jo apsireikimą konkrečioje Jėzaus istorijoje, Vattimo kalba apie išganymo istoriją, kuri taip pat vyksta ne danguje ar po mirties, bet konkrečioje istorijoje. Jėzus skelbia Dievo karalystę kaip išvadavimą iš svetimios priespaudos, bet ne jėga, o meile nugalint Izraelio priešus. Vattimo kalba apie postmodernybę kaip apie taikų svetimo ir skirtingo koegzistavimą grindžiamą *caritas* principu. Būtu galima tokių panašumų ir bendrumo rasti daug daugiau. Tačiau labiau negu šis, sakyčiau, išorinis panašumas man padarė įspūdį originalus Vattimo Rašto ir jo interpretacijos suvokimas. Vattimo hermeneutinis priėjimas prie Rašto leidžia išvengti neretai teologijoje pasitaikančių klystkelių, tokių kaip, tarkim, teksto pavertimo stabu – tai atsitinka fundamentalizme, visiškos teksto išsklaidos, kokia pasitaiko, tarkim, psichologinėse, politinėse ar feministinėse interpretacijose ar teksto pavertimu tik istoriniu žinių šaltiniu, kaip tai buvo liberalioje teologijoje.

Tačiau stipriausias Vattimo interpretacijos aspektas, mano supratimu, yra es-

minės krikščioniškos dogmos, t. y. Dievo tapimo žmogumi, kenožės, arba inkarnacijos, susiejimas su Vakarų civilizacijos istorija ir ypač postmodernybe. Tačiau ryšį Vattimo atskleidžia ne kaip išorinį, pvz., krikščioniškosios moralės išitvirtinimą vakarietiškame etose, bet kaip kylantį iš pačios Krikščionybės prigimties.

Dievas tapo žmogum, kad išganytų pasaulį, – tokia yra, kaip žinome, Naujojo Testamento žinia ir bažnytinio mokymo aksioma. Tačiau ką reiškia išganyti – jau interpretacijos dalykai, ir Krikščionybėje galime išvelgti dvi jos tendencijas: viena, kalbėdama apie išganymą, atskiria šiapusybę nuo anapusybės, kita – integruoja šias dimensijas. Šias dvi interpretacijų tendencijas būtų galima reformuluoti maždaug į tokį klausimą: ar Dievas tapo žmogumi, kad išgelbėtų iš šio pasaulio į anapusybę, t. y. išgelbėtų nemirtingą žmogaus sielą nuo laikino, kūniško ir materialaus pasaulio amžinajam gyvenimui, ar Dievas tapo žmogumi, kad išgelbėtų būtent šį laikiną, kūnišką ir materialų pasaulį, kurį pats sukūrė?

Dualistinis požiūris buvo sąlygotas graikiškosios platonizmo filosofijos, judėjų-krikščionių tradicija galima remtis labiau pabrėžiant šiapusinį gyvenimą integruojančią išganymo sampratą. Vattimo išganymą supranta kaip radikaliai šiapusinį procesą, sieja jį su interpretavimo istoriškumu kaip laikišku procesu. Išganymas yra ne objektyvus antgamtinių jėgų veiksmas, o iš esmės hermeneutinis įvykis: „Išganymo istorija vyksta kaip interpretacijos istorija ta prasme, kad Jėzus pats buvo gyva, kūnu tapusi Rašto interpretacija“⁸. Su inkarnacija ir

kenoze Vattimo sieja produktyvios interpretacijos atsiradimą apskritai, o jos ypatumas – tai ne vien tik siekimas atkurti autentišką teksto turinį ir intenciją, bet ir iš esmės naujo pridūrimas. Ką naujo priduria tokia produktyvi interpretacija? „Ji kuria būtų kaip naujas patirties reikšmes, naujus pasaulio įvykimo būdus, kurie yra ne šiaip kitokie negu prieš tai buvę, bet pritampa prie jų diskurse, kurio *logosiškumas* ... visiškai glūdi tęstinume“⁹. Būtent tokia produktyvi interpretacija, sukelta inkarnacijos įvykio, yra, anot Vattimo, procesas, vedęs Vakarų civilizaciją metafizikos pabaigos ir hermeneutinės ontologijos link.

Vattimo, kuris išganymą supranta kaip šiapusinio pasaulio dimensiją, besirealizuojančią laike, yra kur kas artimesnis judėjų-krikščionių tradicijai negu tradicinis bažnytinis mokymas apie substantialiai suprantamą sielos išganymą. Maža to, iš platoniškos prigimties dualizmo kylanti išganymo samprata teologiškai yra kebli, nes prieštarauja kūrimo teologijai. Dievas, iš meilės ir laisvės sukūręs laiką, pasaulį ir kūnišką žmogų, prieštarautų pats sau, jeigu vienintelis jo apsireiškimo tikslas būtų žmogaus išgelbėjimas nuo savo kūrybos. Šio prieštaravimo neišvengė ir Augustinas, rašydamas savo garsiuosius *Išpažinimus*, ir viena vertus šlovindamas Dievo kūrybą, kita vertus, ilgėdamasis amžinojo, anapusinio gyvenimo¹⁰. Galima teigti, kad Vattimo hermeneutinė inkarnacijos interpretacija turi pagrindą pačiame Rašte. Iš tiesų Jėzus interpretuoja Senąjį Testamentą iš naujo, pridurdamas nauja, kas labiausiai atsispindi Kalno pa-

mokslo antitezėse, tačiau kita vertus, Jis neatsiejamai suaugęs su savo tradicija ir tik iš jos tęstinumo yra suvokiamas Jo skelbimas. Naujasis Testamentas yra ne autentiškų Jėzaus posakių rinkinys, o Evangelijos ir laišakai, skelbiantys Gerąją naujieną. Tai reiškia ne tik tai, kad pats Jėzus buvo interpretatorius, – visą Jo skelbimą galime laikyti Senojo Testamento interpretacija, bet ir Naujojo Testamento tekstai apie Jį yra interpretacijos. Tai aiškiai matome tiek Evangelijose, kurių yra ne viena, bet keturios ir gana skirtingos, tiek Pauliaus laiškuose, kurio skelbimo turinys skamba visai kitaip negu Jėzaus¹¹. Ir galiausiai pats Rašto kanono susidarymas suvoktinas kaip interpretavimo fenomenas. Esminis čia yra savidavos elementas, kurį atspindi tas faktas, kad kanoniškais buvo pripažinti ne kokios nors dvasininkų grupės atrinkti „teisingi“ tekstai, bet tie, kurie bendruomenėse buvo įgiję autoritetą. Toliau eina pagrindinių Krikščionybės dogmų – trejybės ir kristologinės – atsiradimas, kuris buvo sąlygojamas konkrečių teologinių, socialinių, politinių ir kultūrinių veiksnių, todėl taip pat suprastinas hermeneutiškai, kaip atsakas į konkrečias problemas ir iššūkius. Nors ir nėra galimybės šiuos faktorius atskleisti išsamiai, kad įsitikintume, kad toks jų pateikimas yra teisingas, galima tvirtinti, jog Vattimo tezė, kad išganymas vyksta kaip interpretacijų istorija, nėra neargumentuota.

O kiek yra pagrįstas Vattimo teiginys, kad vienintelė apreiškimo tiesa yra ta, kad objektyvi tiesa neegzistuoja? Remdamasis hermeneutiniu principu,

Vattimo kritikuoja Bažnyčios mokymą, kuris apreiškimą pavertė objektyviu mokymu, apreikštu kartą ir visiems laikams¹². Taip Bažnyčia sukūrė metafizinę sistemą su pretenzija atstovauti prigimtiniams įstatymams¹³. Aišku, kad Vattimo kaip postmodernistas su tokia pozicija sutikti negali: „Rašto apreiškimas yra ne tam, kad mus informuotų, kokios yra mūsų savybės, koks yra Dievas, kame slypi daiktų *esmės* arba geometrijos įstatymai, bet kad mus tokiu būdu per tiesos pažinimą išganytų ir išgelbėtų. Vienintelė tiesa, kurią mums apreiškia Raštas, yra meilės ir *caritas* tiesa, kuri niekaip negali būti demitologizuota, nes ji yra ne loginis ar metafizinis teiginys, bet praktinis apeliavimas“¹⁴.

Naujojo Testamento tekstai liudija Vattimo naudai. Jei gu kalbėsime apie Jėzaus mokymą, tai iš tiesų jis telpa vadinamajame dvigubame įsakyme mylėti Dievą ir savo artimą kaip patį save. Šie įsakymai yra lygiaverčiai, arba tiksliau pasakius, vieno ir to paties dalyko dvi pusės: neišmanoma mylėti Dievo, jei gu nemyli savo artimo, ir atvirkščiai. Jei gu Jėzus sako: „Aš esu tiesa ir gyvenimas“, tai aišku, kad čia kalbama ne apie objektyvų mokymą ar sistemas, kokias kuria metafizika, bet apie tam tikrą santykį su Dievu ir savo artimu, netgi su priešū, būtent meilės santykį. Kaip tik ši meilės principą iškelia Vattimo kaip vienintelį tinkamą kriterijų vertinant sekularizaciją ir postmodernius reiškinius, kurie neišvengiamai sureliatyvina bet kokią tikrovę ir niekam neleidžia savintis tiesos monopolio. Todėl Vattimo neigia dostojevskišką alternatyvą tarp tie-

sos ir Jėzaus teigdamas, kad jeigu suvoksime Rašto veikimą, nebereikės rinktis Jėzaus vietoj tiesos, nes jie yra viena.

Taigi pagrindinė Vattimo Krikščionybės interpretacijos idėja, kai *kenozė* suvokiama kaip sekuliarizacijos proceso pradžia, pasireiškianti objektyvių metafizinių tiesų diktato pakeitimu meilės prin-

cipu, remiasi labai svariais argumentais. Vattimo „silpnojo mąstymo“ koncepcija yra stipri tuo, kad ji atskleidžia sekuliaraus postmodernizmo ir Krikščionybės vidines sąsajas, šitaip pakirsdama religingumo ir sekuliarumo priešpriešos pagrindą, ir padėdama abipusiam supratimui.

KRITINĖS PASTABOS

Nepaisant visų Vattimo Krikščionybės interpretacijos stipriųjų aspektų, kyla nemažai klausimų, į kuriuos norėtųsi aiškesnių atsakymų, nes nuo jų priklauso ir bendras Vattimo koncepcijos priimtinumas. Aš norėčiau panagrinėti, mano manymu, tris pagrindinius, su teologija susijusius klausimus – tai Dievo, meilės ir nuodėmės sampratos.

Viena vertus, Vattimo teisingai pasisako prieš Dievo kaip anapusinės super būtybės, kuriai reikia valdžios, aukų ir kraujo, sampratą. Kita vertus, Dievas, praradęs bet koki savo transcendentškumą, gali tapti tik kalbėjimu apie Dievą. Vattimo kaip tik ir teigia toki Dievą, arba, tiksliau pasakius, neigia bet kokią galimybę kalbėti apie Dievą tiesiogiai kaip apie objektą. Mums prieinamos tik interpretacijų interpretacijos, tai atspindi tiek atskiri Šv. Rašto tekstai, tiek Kanono susidarymas, taip pat ir teologijos istorija. Neneigiant šito aspekto, vis dėlto galima paklausti, kokią prasmę Vattimo turi *kenozės sąvoka*? Ką reiškia mintis, kad Dievas tapo žmogumi, pats save apribodamas ir nusižemindamas?

Manau, kad Dievo transcendentškumo-imanentiškumo klausimai po tradi-

cinės metafizikos kritikos turėtų būti keliami anapus ontologinių opozicijų, kurių dar neišvengė senasis bažnytinis mąstymas. Vattimo samprata, mano manymu, dar labai priklausoma nuo būtent tokios ontologiškai pagrįstos perskyros tarp Kūrėjo ir kūrinijos, kuriai Vattimo priešpriešina savo radikaliai priešingą sampratą. Transcendencijos-imanencijos santykis postmetafizinėje perspektyvoje yra gana naujas klausimas teologijai, ir Vattimo nuostata šiuo klausimu gali būti įdomi dialogo partnerė. Tačiau jeigu *kenozė* būtų tik vaizdinga žmogaus humanistinės prigimties iliustracija, atskleidžianti jo gebėjimą pasiaukoti, kyla klausimas, ar galėjo kilti tokia Vakarų civilizacija, kurios savitumą Vattimo kildina iš judėjų-krikščionių tradicijos? Vattimo Dievo samprata kyla, ko gero, iš jo religijos sampratos, kurią labai paveikė Girardo filosofinė antropologija, būtent šventumo kaip kuriančio smurtą ir priešvartą sampratos. Senasis Testamentas, anot Vattimo, atstovauja transcendentiniam, smurtaujančiam, aukų ir kraujo ištroškusiam Dievui, kurio įveika prasideda su *kenoze*. Mano supratimu yra du galimi būdai, paaiškinti Vattimo Dievo

sampratos pagrindą ir abu jie problemiški. Viena vertus, nėra ko kalbėti apie labai tendencingą Senojo Testamento Dievo traktavimą, bet galima pažymėti, kad Vattimo Dievo ir kenozės samprata prieštarauja pati sau: vien tik žirardiškai suprantamas Senojo Testamento Dievas mažai ką bendro gali turėti su Jėzumi, tad nebeaišku, kodėl Jėzus skelbia Jį savo tėvu. Kadangi Jėzus skelbia ne savo, o būtent Dievo Tėvo karalystę – prisiminkime Jėzaus maldą *Tėve mūsų*, – visas Jėzaus Dievo Karalystės, taip pat ir meilės skelbimas, nebetenka pagrindo. Kita vertus, jeigu žiūrėsime į Raštą vati miškai, kaip į interpretacijų interpretacijas, tada religijai gresia tapti vien tik antropologiniu fenomenu, kuris teoriškai gali būti iki galo paaiškinamas. Ir nors Vattimo energingai protestuoja prieš bet kokią vertinimą ir interpretacijų galutinumą, panašu, kad kaip tik tokia jo religijos samprata, kuri remiasi vien tik imanencija, faktiškai redukuoja religiją į antropologiją, taigi ir į labai konkretų ir į objektyvumą pretenduojantį mokslą. Tokiu atveju Vattimo ir čia prieštarautų pats sau – tiek savo postmoderniajai „silpnosios mąstymo“ koncepcijai, gerbiančiai kito autonomiją ir nesiekiančiai objektyvaus ir galutinio paaiškinimo, tiek ir religijos bei tikėjimo autonomijos pripažinimui. Sekdamas Girardo religijos samprata Vattimo nejučia atsiduria „objektyvaus“ religijos fenomeno vertintojo vaidmenyje, ir šis vertintojas mano galįs iš laiko perspektyvos atskirti jos teisingą raidą nuo neteisingos, kaip tai matyti Vattimo samprotavimuose apie Heideggerio būties užmaršties problematiką.

Taip pat ir kita sampratos kategorija – meilė arba *caritas* – kelia klausimų. Panašu, kad *caritas* Vattimo yra pirmiausia etinė kategorija: Vattimo *caritas* sąvoka apima draugystę, toleranciją, supratimo ieškojimą, pakeičiantį objektyvių tiesų diktatūrą. Visa tai, žinoma, neprieštarauja Naujajam Testamentui. Tačiau ar meilėje neslypi ir tamsus, gilus ir nesuvokiamas, kartais griaunantis, taigi ir tragiškas, potencialas, kurį Lutheris vadino *deus absconditus* veikimu? Jeigu meilė būtų tapati moralei, ar galėtų me suvokti nuodėmę atperkančią Kristaus mirtį ant kryžiaus kaip Dievo meilės išraišką? Kad meilė ne vien etinė kategorija, iliustruoja jau tas faktas, kad mylėti, net ir labai nuoširdžiai to norint, negalima prisiversti. Meilė visada yra duotybė, dovana. O Vattimo Krikščionybės interpretacijai gresia Dievo sutapatinimas su etika ir estetika, tačiau tokiu atveju galima klausti, kodėl *caritas* principas turėtų galioti labiau negu, pvz., stipresniojo teisė? Arba, kitaip paklausus: ar be Dievo absoliutumo galima pagrįsti meilės absoliutumą?

Taip pat ir Vattimo nuodėmės ir blogio samprata kelia abejonių. Nors Vattimo ir visai pagrįstai kritikuoja nuodėmės sąvoką, kuri suprantama kaip metafiziškai pagrįstų normų laužymas, vis dėlto jo pozicija stebina, neva tiek nuodėmė, tiek blogis tėra sudramatinti apokaliptinio religingumo produktai, kuriuos sekuliarizavus, jie lyg ir išnyktų¹⁵. Ypač stebina todėl, kad pats Vattimo pripažįsta atleidimo poreikį, kurį gali patenkinti tik religija: „Tiek atleidimo reikmė, tiek išgyventos mirtingumo,

kančios ar maldos patirtys laikytinos *pozityviomis* tuo požiūriu, kad jos yra radikalaus susidūrimo su egzistencijos atsitiktinumu būdai, būdai patirti *priklausomybę*, kuri tuo pat metu yra ir kilmė, ir – tai sunku tiksliai nusakyti, bent jau dėl to, kad sugrįžimas mums atsiveria ir kaip atkūrimas sąlygų, iš kurių esame *nupuolę*¹⁶. Tada reikėtų kritiškai ar net tiesmukai klausti, kaip įmanomas atleidimas, kaip įmanoma malda ir nuo ko mes patiriame priklausomybę, į ką tikime? Tai išties įdomūs klausimai, ypač žinant, kad pats Vattimo save priskiria prie praktikuojančių katalikų, nors ir, kaip jis pats save apibūdina, pusiau tikinčių¹⁷.

Gilinantį į Vattimo Krikščionybės interpretaciją, vis daugiau randasi pagrindo įtarti, kad visai Vattimo kenozės koncepcijai būdingas tam tikras vidinis prieštaravimas. Nėra lengva jį tiksliai įvardyti – tai, ko gero, daugiau pojūtis negu pirštu parodomas dalykas. Mano manymu, jis labiausiai apčiuopiamas Vattimo metafizikos kritikoje, kai neigiamą galutinių ir objektyvių tiesų galimybę, bet kartu siekiama, antropologiškai aiškinant religijos fenomenus, juos sujungti su savo „silpnojo mąstymo“ koncepcija. Tai neišvengiamai paties Vattimo poziciją padaro jo kritikuojamą objektyvizuojančiu žinojimu¹⁸.

Vattimo koncepcijos nuoseklumo stoka nebūtų tokia rimta, jeigu jis remtųsi vien tik teoriniais motyvais. Kur kas reikšmingesnis, mano manymu, paprastas faktas, kad bandymas „silpnąjį mąstymą“ pagrįsti kenozėje ir sekuliarizacija prasilenkia su tikrove. Juk sunku būtų

įrodyti, kad sekuliarizacija, kaip kenozės veiksmė, eina kartu su prievartos mažėjimu ir *caritas* principo išsigalėjimu. Turint galvoje XX a., kaip sekuliarizacijos triumfo meto istorinius įvykius Europoje, jeigu ir galima būtų kalbėti apie pokyčius, tai tikrai ne tuos, apie kuriuos kalba Vattimo.

Galbūt svarbesnis negu šios kritinės pastabos būtų klausimas, ar Vattimo kenozės interpretacijos neaiškumai nesusiję su gilesne problema, paliečiančia „silpnojo mąstymo“ pagrindus, būtent metafizikos pabaigos arba įveikos problematika. Ar *caritas* principo kaip vienintelės galutinės prasmės, kaip tam tikro absoliuto iškėlimas, nėra metafizikos apraiška? Ar, pvz., Dievo transcendencijos, arba blogio esaties neigimas, iš viso įmanomi veiksmai, nuosekliai žiūrint iš „silpnojo mąstymo“ pozicijų? Ar postmodernybės universalumas, kokį teigia Vattimo, nėra sau prieštaravimas ta prasme, kad jis tėra ekstremali eurocentrizmo išraiška, jeigu postmodernybė kildinama iš kenozės?

Vattimo taip pat mato šiuos prieštaravimus ir teigia, kad metafiziką peržengiantis mąstymas savo kelyje vis iš naujo susiduria su tomis pačiomis aporijomis. Jis klausia retoriškai: „kaip apie būties įvykį kalbėti kalba, vis dar paženklinta esmių pastovumo; arba galiausiai, kaip konstatuoti metapasakojimų pabaigą nepasakojant jų sugriuvimo istorijos?“¹⁹.

Į tai, žinoma, nėra paprasto ir viena-reikšmio atsakymo. Galbūt esama kūrybingų galimybių pačioje metafizikoje, jeigu prisiminsime negalimybę ją įveik-

ti, kurią pripažino Heideggeris ir Vattimo. Galbūt kalbos metafiziškumas, orientuotas į laiką transcenduojančias reikšmes ir prasmes, nebūtinai turi tapti prievartos ir smurto įrankiu, bet kaip

tik susikalbėjimo ir supratimo šansu, jeigu nebus pamirštas kalbos baigtinumas. Galbūt postmodernizmas yra naujas metafizikos arba metafizikų etapas, suteikiantis naujų šansų ir teologijai?

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Ši mintis nėra visai nauja. Apie sekularizaciją kaip apie tikėjimo padarinį yra kalbėję ir kai kurie protestantų teologai, pvz. Tillichas, Gogartenas, Bonhoefferis ir kiti.
- ² G. Vattimo. *Christentum im Zeitalter der Interpretation* // G. Vattimo, R. Schröder, U. Engel. *Christentum in Zeitalter der Interpretation*. – Wien: Passagen, 2004, S. 27.
- ³ G. Vattimo. *Jenseits des Christentums. Gibt es eine Welt ohne Gott?* – München – Wien: Carl Hanser Verlag, 2004, S. 107.
- ⁴ Ten pat, p. 109.
- ⁵ G. Vattimo. *Christentum im Zeitalter der Interpretation*, S. 27.
- ⁶ G. Theißen. *Das Neue Testament*. – München: Verlag C.H. Beck, 2003.
- ⁷ G. Vattimo. *Glauben – Philosophieren*. – Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1999.
- ⁸ G. Vattimo. *Jenseits des Christentums*, S. 88.
- ⁹ Ten pat, p. 96.
- ¹⁰ A. Augustinas. *Išpažinimai XI, XXIX 39*. – Vilnius: Aidai, 2004.
- ¹¹ Esminis skirtumas glūdi Pauliaus soteriologinėje kristologijoje.
- ¹² G. Vattimo. *Christentum im Zeitalter der Interpretation*, S. 23.
- ¹³ Ši kritika labiau tinka katalikiškai, bet ne protestantiškai teologijai.
- ¹⁴ Ten pat, p. 26.
- ¹⁵ G. Vattimo. *Glauben – Philosophieren*, S. 100; G. Vattimo. *Pėdsakų pėdsakais* // J. Derrida, G. Vattimo ir kt. *Religija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 101.
- ¹⁶ G. Vattimo. *Pėdsakų pėdsakais*, p. 101.
- ¹⁷ G. Vattimo. *Glauben – Philosophieren*, S. 85.
- ¹⁸ Vattimo koncepcijos prieštaravimus iliustruoja, kad ir tokia jo mintis, jog jis žinaš daug skerdynių, surengtų žmonių, įtikėjusių savo tiesa, bet jam niekad netekę girdėti apie skerdynes, surengtas fanatiškų reliatyvistų. Plg. J. Weiss. *Gianni Vattimo*. – Wien: Passagen, 2003, S. 177. Kad Vattimo apie tai nėra girdėjęs, visai ir nestebina, nes „fanatiškas reliatyvistas“ tikrovėje ir negali egzistuoti: jeigu jis bus nesvarbu koks fanatikas, tai jis niekaip negalės vadintis reliatyvistu. Taigi Vattimo formuluotė akivaizdžiai prieštaranga.
- ¹⁹ G. Vattimo. *Pėdsakų pėdsakais*, p. 105.